

نگرشی نو به تعاریف جغرافیا

بر پایهٔ نیازهای اساسی انسان
در رابطه با محیط جغرافیایی

نوشته

علی محمد شیروانی

کارشناس ارشد جغرافیای انسانی و اقتصادی

سرشناسه	: شیروانی، علی محمد ۱۳۷۲
عنوان و نام پدیدآور	: نگرشی نو به تعاریف جغرافیا بر پایه نیازهای انسانی در رابطه با محیط جغرافیایی / نوشته علی محمد شیروانی
مشخصات نشر	: آبادان: نشر پرسش، ۱۴۰۰
مشخصات ظاهری	: ۱۰۴ ص. ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۴ - ۱۶۲ - ۲۶۵ - ۶۰۰ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: کتابنامه، ص. [۱۰۳] - ۱۰۴
یادداشت	: فیپا
موضوع	: جغرافیای انسانی
موضوع	: Human geography
موضوع	: جغرافیا
موضوع	: Geography
رده‌بندی کنگره	: GF۵۰
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۴/۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۴۶۸۵۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیپا

نشر پرسش

علی محمد شیروانی

نگرشی نو به تعاریف جغرافیا بر پایه نیازهای اساسی انسان

• آماده سازی: کارگاه پرسش • لیتوگرافی: سروش • چاپ: کمالی نژاد

• چاپ اول: ۱۴۰۰ • شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

۴ - ۱۶۲ - ۲۶۵ - ۶۰۰ - ۹۷۸

© حق چاپ محفوظ است.

نشر پرسش - آبادان - بریم - میدان آلفی - ساختمان اروند - تلفن ۰۹۱۶۸۴۰۰۱۷۰

نشانی مکاتبات پستی: نشر پرسش - اصفهان - صندوق پستی ۳۱۶ - ۸۱۷۳۵

E-mail: porsesh.pub@Gmail.com

info@porsesh-pub.com

 porseshpub

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۵	پدیدهٔ انسان
۱۹	جغرافیا، زمین و یا محیط جغرافیایی
۲۳	تعاریف گوناگون جغرافیا
۲۴	محیط، طبیعت، انسان و دستاوردهای او
۲۶	تعریف علم
۲۶	مختصات یا ویژگی‌های علم
۲۸	بُغرنجی تعریف جغرافیا
۳۰	تعاریف کلاسیک جغرافیا به‌طور عام و انسانی به‌طور خاص
۳۵	عملکرد جغرافیا در روند تاریخی
۳۶	چند پاسخ به پرسش‌های چهارگانه
۴۷	اشاره به بعضی از نیازها
۵۱	خوشبختی در چیست؟

به نام خدا

هر کسی از ظن خود شد یار من
از درون من نجست آسار من

(مولوی)

پیشگفتار

انسان به هر شکل و شمایلی و به هر استدلال و دلایلی در بُرهه‌ای از زمان پا بر پهنه کره خاکی نهاده و از آن زمان که آغاز آن مشخص نیست تا کنون در سفینه سرگردان کره زمین به زندگی خود ادامه داده است و این زندگی تا زمانی نامعلوم همچنان ادامه خواهد یافت. در طول این مدت انسان در زیستگاه خود دگرگونی‌هایی را به وجود آورده و این دگرگونی‌ها در چهره‌های گوناگون مادی و معنوی بروز کردند و بسیاری از آنها از پهنه گیتی ناپدید شده و شماری بسیار از آنها هم در پدیده‌هایی پایدار مانده؛ و اینها همه گویای این تحولات و دگرگونی‌ها است که انسان با تأثیر و

تأثر از محیط خود بر جای نهاده است. بررسی این آثار و علل پیدایش آنها بحثی است دامن‌دار که شامل همه دستاوردهای نوع بشر است. این میراث جامعه بشریت در دو چهره پدیدار شده، یکی مادی و دیگری معنوی؛ و در هر دو صورت بیانگر این حقیقت است که این‌گونه دستاوردها در ارتباط با خواست و نیاز انسان و برای پاسخ به نیازهای او به وجود آمده‌اند. از آنجا که جغرافیا از جمله علوم است که از دیرباز شناخت محیط انسان و تغییراتی که این محیط از انسان دیده است و تأثیراتی که محیط بر انسان داشته را مورد مطالعه قرار می‌دهد. از این رو بایستی از دیدگاهی به آن بنگریم که هم جغرافیایی باشد و هم ذهنی و هم عینی و هم در گذشته و حال نیز موجود باشد؛ و اینکه در روند ادامه زندگی انسان تداوم داشته باشد. از انسان سخن می‌گوییم که نخست باید مقام و منزلت و پایگاه و جایگاه او را روشن سازیم و به ویژگی‌ها، عملکردها و کارکردهای او در محیط پردازیم و سپس جایگاه و مکان او را بشناسیم و سرانجام وابستگی این دو پیوستگی را که همان گُنش و واکنش دوجانبه یا روابط متقابل است را بررسی کنیم.

«شاید در اینجا لازم باشد که درباره کلمه «روابط» که مفهوم

آن بر اهل فن و جغرافیدانان روشن است چند جمله‌ای برای آشنایی دیگران اضافه کنیم تا به درک بهتر تعریف جغرافیا،

کمکی شده باشد. منظور ما از «روابط» جمع فعل و انفعالاتی است که در دوران زندگی انسان بین او و محیط زیست به وقوع می‌پیوندد. انسان برای ادامه زندگی خود در وهله نخست نیاز

مُبرم به خوراک، پوشاک و مسکن دارد و این نیازمندیها را با دخالت در محیط زیست و به صورتهای گوناگون که محیطهای مختلف جغرافیایی ایجاد می‌کند، مرتفع می‌سازد. مثلاً در جنگل استوایی از میوه، برگ و ریشه درختان تغذیه می‌کند. در مناطق معتدله از راه زراعت و کشاورزی و دامپروری امرار معاش می‌نماید. در مناطق یخ‌زده شمالی از طریق شکار و خوردن گوشت حیوانات دریایی روزگار می‌گذرانند؛ یا اینکه در منطقه استوایی نیازی به پوشش ندارد و با استفاده از پوست و برگ درختان ستر عورت می‌کند، و همچنین در نواحی معتدل بافندگی را به کمال می‌رساند. این حالات بسیار ساده دخالت انسان در طبیعت است و در ادامه همین حالات ساده و به خاطر رفع نیازمندیهای اولیه بوده که انسان موفق شده است خود را به مراحل عالی تمدن امروز و شهرنشینی‌های حیرت‌انگیز برساند. در تمام مراحل سیر تدریجی و پیشرفت انسان، اصل تمامی رفع نیازمندیهای اولیه (خوراک، پوشاک و مسکن) محرک اصلی دخالت در طبیعت و محیط زیست و سیله رفع نیازمندیهای انسان بوده و هست.^۱

در این مطلب که در پیشگفتار آمده است، آقای دکتر گنجی در کوشش برای درک و فهم کلمه «روابط» - که برای اهل فن روشن است - در حقیقت در جستجوی شناخت نیازمندیهای انسان در محیط زیست او، یعنی زمین است و

۱. مبانی جغرافیای انسانی، جواد صفی‌زاد، انتشارات دانشگاه تهران، به نقل از دکتر محمدحسن گنجی، ص. ۹.

تلاش انسان برای رفع نیازمندیها در ابعاد ساده و پیچیده. آنچه نگاره‌ای از گفتار اساتید و صاحب‌نظران این علم برداشت می‌شود در صورت درستی این است که جغرافیا علم شناخت نیازمندیهای اساسی انسان است در رابطه با محیط زیست، که همان کره زمین است و پاسخ معقول به این نیازمندیها. در هر مسئله و یا هر موردی که انسان بخواهد به نیازمندیهای خود، اعم از مادی و معنوی پاسخ دهد، این پاسخ ترکیبی است مادی و یا ترکیبی مادی به خود خواهد گرفت که تار و پود آن را نیاز انسان تعیین می‌کند و توانایی او در شکل‌دهی این نیاز و تبدیل آن به چشم‌اندازی که روح آن را نیاز انسان و جسم و کالبد آن را محیط جغرافیایی سامان و سازمان می‌دهد. علم جغرافیا درک همین سامان و سازماندهی است و شناخت این چشم‌اندازها، اعم از ساده و پیچیده در پهنه کره خاکی از ابزار سنگی انسان غارنشین و یا ابتکارات انسان درخت‌زی تا انسان آسمان‌خراش‌نشین و فضانورد، چشم‌اندازهایی را خواهیم دید که گویای ابعاد محدود و وسیع روابط انسان با محیط است؛ و جغرافیا همین را می‌جوید.

جغرافیا می‌گوید که در سازماندهی زمین برای پاسخ به نیازهای اساسی انسان، بقایای زمین و دوام امکانات آن، امنیت و بقاء و تداوم حیات انسان را در پی خواهد داشت و ما نباید آن را نادیده بگیریم. جغرافیا، جویای نیازهای اساسی انسان است و توانایی انسان کشف توانایی‌های زمین است در روند زمان در پاسخ به این نیازهای اساسی و

معقول. چنین دیدگاهی در لابلای بیشتر دیدگاه‌های صاحب‌نظران این علم به روشنی مشهود است، ولی صراحت بیان آنها با دیدگاهی جدید شاید تازگی داشته باشد که سنجش آن در مقوله‌ای نو، سنگ محک صاحب‌نظران را می‌طلبد. تأثیر دید، پذیرش و یا تأیید و اصلاح آن را در مباحثی تازه به زمان واگذارند. در این بحث ما با دو پدیده نسبتاً پایدار روبه‌رو هستیم؛ یکی انسان و دیگری محیط جغرافیایی او. از این رو به بررسی این دو و پیوستگی آنها می‌پردازیم.